

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: 3. MART 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi çoğuramaz.*

İÇİNDEKİLER

Yavuz ve Namık Kemal	Celâl Nuri	193
Hind Çıbanı değildi	A. H	202
İngiltere ve Hindistan	Feyzi	163
Bulgar edebiyatı nereye gitmektedir	Nikolay Donçev	213
Çanakkale	Franh H. Simonds	216
Tercüme hakkında	H.	222
Harabat	Celâl Nuri	227
Eski bir softa tibi münasebetile	Muallim Hüseyin Kâzım	239
Bahrî teslihatın tahdidi konferansı	Rauf Ahmet	242
Genç kalınız	Kayseri meb'usu Dr. Halit Mazhar	259
Ebedî sulh projeleri	Harry Elmer Barnes	261
Rabindranath Tagore ve Türk hareketleri		274
Verem nihayet yenildi mi?	Dr. Rea	276
Kavga etmiyen iki komşu millet	S. T. Gazztout	280
Lisanımıza dair	Raif Necdet	284

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI 20 K.

HAYAT

YENİ TERTİP : No. 3. MART 1930

Yavuz ve Namık Kemal

Çocukluğumda «Evrakı Perişan» ın müptelâsı idim. O eseri daima okur, Emir Nevruz'a, Salâheddini Eyyubî'ye, Fatih'e, Yavuz'a bayılırdım.

Gençliğimde bile bu yazılar muhakememe nafiz olmuşlardı. N. Kemalın şu tasvirine bakınız:

«Sultan Selim kameti tule mail, kemikleri kalın, omuzları nın arası gayet vâsi, vücudünün nısfı âlâsı nısfı esfelinden kısa, başı büyük, kaşları çatık, yüzü müdevver ve kırmızı, bıyıkları çehresine bir garip heyet verir halde büyük, aslan gibi ağzı iri, çenekemiği vâsi ve kavi bir dehşetli kahraman idi.»

On beş yaşında bir dimağa intiba eden Yavuzun bu resmi heybetlidir. Bu tasvirin aslı Yavuzun muasırı Paolo Giovio'dan alınmıştır:

«...Selim bıyığına pek iyi bakardı. Sakalını tıraş ettirmişti. Azası kısa ve gövdesi uzundu. Çehresi yuvarlak ve pek renkli idi. Gözleri vahşi bir ifade ile dönerdi. Kirpikleri siyah ve kalındır. Hele uzun bıyığı kendisine korkunç bir yılan sureti verirdi...»

Şarkı ezmiş, Mısır, Suriyeyi, fethetmiş, ilk defa hilâfeti ıhraz etmiş bir Osman oğlu. Fakat, sizi temin ederim, Birinci Selim, bu tasvir ve tarif edildiği ve o surette an'aneye, destanlara intikal ettiği gibi değildir.

Sultan Selimin tarihini aleyhtar olan von Hammerden, muasır Fosiolo'dan, yahut Marino Sanuto'dan, Paolo Giovio'dan, v.s. okumayınız. Hayır bu tarihi Selimin hayranı Namık Kemalden okuyunuz. Lâkin, lûtfen, lâfız kalabalığına kapılmayınız. Okuyorum, dinleyiniz:

«Böyle ekâbirin muhakemei ahvalinde sıhhat, umumiyeti ef'aline dikkatle hâsıl olur. Yoksa vakayinin yalnız bir veya birkaç cihetine hasrı nazar etmek bir vücudün azayı maktuasına nazarla tenasübüne hükmetmek kabilindendir.» Müverrih şunu demek istiyor: Siz Sultan Selimin yegân yegân işlerine bakmayınız. Bütün tarihine bakınız ve hükmünüzü öyle veriniz. Pek âlâ, bu metoda uyalım.

Yavuzun yegân yegân işleri nedir? Kendisi babasının üçüncü oğlu olduğu halde ona karşı harbetti, zorla saltanatı elinden aldı. Veliâht olması lâzımgelen şehzade Sultan Ahmedî, — kendi rakipsiz kalmak için idam ettirdi. İkinci ağabeyisi Sultan Korkut bundan bihakkin korkarak harekete geldi. (Korkut, Selime biat etmişti.) Onu da tutturup idam ettirdi. Yeğenleri saltanat davasında bulunurlar ihtimali ile onları da kementle boğdurdu; bunların aralarında masum çocuklar da vardı.

Anadoluda şiî diye 40,000 kişiyi idam ettirdi .

Hizmetinde bulundurduğu kimseleri, veziri azamları, — şimdiki kanunlarımıza göre suç sayılması ihtimali olmıyan — behanelerle bir bir astırdı. Umumî idam... o kadar çok vezir kestirmiş ki, zamanın şairlerinden biri:

«*Rakibin ölmesine çare yoktur*
»*Vezir olsun meğher Sultan Selime!*

diyecek derecede ileri gitmiş.

Mısır'a sefer ediyor. Müslüman padişah, sünnî padişah, ilk osmanlı halifesi, Mekke ve Medineyi ele geçiren, hadimül haremeyn günahsız ve şiî olmıyan müslümanları öyle (ve sebepsiz) doğruyor ki hikâyesini, Sultan Selimi göklere çıkaran N. Kemalden dinleyiniz:

«...Yalnız kumandada değil binnefis mübarezede dahi o derece ikdam göstermişti ki şimşiri celâdetinden dökülen kanların bıraktığı lekelerden kır atının bağladığı şekle bakılınca kahramanı zaman bir kaplana süvar olmuş zannolunurdu. Harp ise

o derece şiddet bulmuştu ki iki taraftan altmış bin adam şehrin sokaklarında âgaştei hâkü hun olmuştu... »

Mısır padişahı Domanbay (yahut: Duman Bey) esir olmuş, huzura kabul edilmiş, iltifat görmüş. Ondan bir müddet sonra biri «Allahümme yansur Sultan Domanbay!» dediğinden Sultan Selim ürkerek Domanbayı şehrin bir kapısına astırmış, sonra cenaze namazına gidip ruhu için birçok sadakalar dağıtmıştır... *Pebriz ve lâhana turşusu!*

Şiîleri helâk etmenin esbabı mucibesini dinledik. Fakat sünnîlerin idamındaki esbabı mucibe ve mücbire nedir? Selim aynı kan dökmek ameliyesini şarkta ve İranda da yaptı, Mısırdaki da. Öyle ise bundan gayenin sünnîlik ve şiîlik olmadığı anlaşılır.

Kemal Beyin tarihi okunacak olursa Sultan Selim yanına varılamıyacak derecede öfkeli, hiddetli bir zatmış. Ufak bir yanlışlık, bir zühul, bir unutkanlık bir adamın derhal, muhakkem katline badi olabilirmiş.

N. Kemalın meslekından ayrılmıyoruz. Teferruat üzerinde kalmıyacağız. Lâkin Yavuzun mizacı hakkında da bir müverrihin söz söylemeğe hakkı yok mudur?

Evet! N. Kemal bile bu teferruatla bizzat uğraşıyor: «...Vakıâ Sultan Selim bu maksada kan içinde yüzerek vâsıl oldu. Fakat acaba netayici matlubeyi bu derece şiddet ihtiyar etmeksizin hâsıl etmek kabil mi idi?

... Zamane dediğimiz zalâmi imtidadın amakı hafasına duhul ile böyle birtakım mudilâtın hakikatini keşfetmeğe kimse kadir olamaz.»

Öyle ise hiç müverrihlik etmemeli; ve, Sultan Selimi methede gitmemeli.

Devam: « devleti bu halde buldu ki tahtı saltanata birinci ve ikinci derecede varis olan ve fesadı ahlâkta biri diğerine ve cümlesi bütün efradı millete faik bulunan on, on iki şehzade birer orduluk taraftarları ile beraber herne suretle olursa olsun usuli verasete arız olan tagayyürden bilistifade naili maksut olmağa çalışıyorlardı...»

Sorarım: Sultan Ahmet ve Sultan Korkudun ahlâksızlıklarına hükmetmek için elimizde vesika var mıdır?

On, on iki şehzade ahlâksızlıkla itham olunuyor. Bunların

bir ikisi çocuktı. Binaenaleyh toptan yekûn bunlara «ahlâksızdır» demek tarihen dübedüz bir iftiradır.

Üst tarafı da var: bütün millet ahlâksızlıkla itham olunuyor ki elli sene bir fasıladan sonra bu isnadı reddederim.

Bir de şuna dikkat edelim: Bütün bu veraset muharebelerini çıkaran kimdir? Bizzat Sultan Selim değil mi? Sultan Selim diğerlerinden ziyade saltanata istihkak sahibi imiş? Saltanatta aslolan verasettir. Bu takdirde Selim saltanatı yıkıp ehlolan reis benim deseydi belki mazur olurdu.

Velev Kemal Beyden olsun Yavuzun tercümeihalini okuyan bir bitaraf, bir yabancı, Sultan Selimde elbette aklı bir arıza görür. Bu arızanın da en birinci hassesi kan dökmektir. Tabip olmadığımın bu bapta sözü ileriye götüremiyeceğim. Lâkin tekzip olunmaktan korkmıyarak iddia edebilirim ki kan dökmek, lüzumsuz yere gaddarlık Sultan Selimin kimliğinde mün-demiştir. Avrupa müelliflerince unvanı «le féroce» tur.

Müverrihlere geniş bir saha. Bu cünunu tarihçilerimiz ele alıp inceden inceye tahkik ve tetkik etmelidirler. Yoksa, N. Kemal gibi her katil maddesinde bir hikmet, bir siyaset aramak doğru olamaz. Hoca efendiler her şeyde bir «hikmeti ilâhiye» ararlar; lâkin tarih dinî bir ilim değildir, her hâdisenin esbabı mucibesini aramakla mükelleftir.

Gene Kemalın mesleğine uyarak cüz'iyatı bırakalım ve yüksek bir muhakemeye yeltenelim. Sultan Selimi tescie (caracterisé) eden nedir? İran ve Mısır seferleri. İrandan başlayalım: Gaye ne idi? Şii mezhebini söndürmek. Anadolunun mezhebî vahdetini temin etmek; Turan ve Hindistana yol açmak? ve N. Kemale göre ittihadı islâmı meydana getirmek....

Bu gaye maddeten «muhal» dir. Bir padişahın bir ferdin, bir devletin, bir insan hayatında böyle bir iş görebilmesi müstehildir. Tarihte emsali yoktur. Attila, Cengiz Han, Timur, İskender, Napoléon gibi müstevlilerin bile kurdukları saltanatlar, hayatlarınca bile devam etmemiştir.

Bütün cihanı temsil kabil değildir. Temsile asırla devam eden Roma ve Arap devletleri bile buna muvaffak olamamışlardır.

N. Kemalın rüyası: « Bu halde eğer ömrü müsaade edip te müddeti medide seferlerde ikamete alıştırdığı askeri ile bir ke-

re daha İrana gitmiş ve (Çaldıran muharebesindeki tecrübeye göre ağılebi ihtimal olduğu üzere) Şah İsmaili ortadan kaldırmış olsaydı o zamanlar Hint ve Maver-a-en-nehr taraflarında olan tavaifi mülûkûn aczi hallerine nazaran edna himmetle hududu mülkünü Hotay'a kadar isal etmesi mukarrer idi.

«Ya islâm kuvayi müteferrikası öyle bir âli himmetin yedi galibesinde içtima ettikten sonra — hiçbir vakit bir muhacimin savletine dayanamıyan — Çinliler mi önüne set çekecekti? yoksa — yalnız Osmanlıların dehşetinden lerzan olan — Avrupa mı karşısında mukavemet edebilirdi?»

Eğer yaşasaydı... eğer filânı mağlûp etseydi... eğer filân bulunmasaydı... şeklinde tarih yazılamaz ve muhakeme yürütülemez. «Eğer» lerle hepimiz cihangir olabiliriz. Bunun daha ötesi bir opera — komik'tir:

«...Hatta bir gün huzuruna getirilen haritai âleme nazar ederken: «Dünya bir padişaha kifayet edecek kadar vâsi değilmiş» dediği meşhurdur.»

Pek âlâ! Çaldıran zaferinden ne netice çıktı? Şiilik ortadan kalktı mı; İran Devleti mahvoldu mu; hatta Safevî Şah İsmail nihaî mağlûbiyete uğradı mı? Hayır... O halde tarafeynin dök-tüğü bunca kan tefrikanın artmasından başka neye yaradı?

Cenkten evvel ne olmuş? N. Kemalden:

«...huzurunda bir divan aktederek Şah İsmailin islâma verdiği tefrika ve ehli sünnete eylediği taaddiyi binnefis tatad ile mukatele için rey istemekle ulema derhal fetva verdiler. Fakat kâffeî ümera sükût halinde bulundular... » Acaba ümeranın fikri ne imiş? Kemal Bey bunu araştırmıyor. Bütün ümeranın ittifakı herhalde insanı düşündürür. Ulema ise siyasî ve asker değıldirler. Selim, evvelâ bunları sünnilik ve şiilik ile kışkırtmış. Sonra ulemanın ne demek olduğunu araştıralım: Ulema, padişah tarafından istenilen fetvaları herçi badabat verenler demektir.

İran seferinden hâsıl olan netice Kemal Beyin tahayyül ettiği gaye ile tabantabana zıddır.

İslâmın ittihadından ne beklenebilir? Üç yüz milyon hal-kın kardeş gibi geçinmesi. Halbuki kendisine bu gaye isnat olunan Selimi evvel pek korkmuş bir şekilde şiî olmıyan islâm ehline sataşıyor. Daima N. Kemalden:

«...Mısır Sultanı Gavrî, Fatihin mücerret islâm kanı dök-
mekten ihtiraz ile Mısır ile muharebede tereddüdünden, ve Ba-
yezit saraskerlerinin merkezi hükûmette olan fütur ciheti ile
mağlûbiyetinden dolayı nabeca bir gurura düştüğünden şarkın
mesaili siyasetinde hakemliği kurmakla mutavassıt surette mey-
dana çıkarak asakiri osmaniye'nin güzarına ruhsat vermedi. Key-
fiyet sadrazam tarafından huzuru padişahiye arz olununca mec-
lisi müşaverede «Madem ki Gavrî Şah İsmâile hamidir Mısırla
muharebe İran seferine müreccah görünür» denilerek oraları
zaptile haremeyne el atmak ise islâmı cemetmek maksadının en
mühim ciheti olduğundan padişah zihninde bu seferi kararlaş-
tırdı. Meydanda bir sebep olmadıkça (!) ehli sünnet üzerine
kılıç çekmek mesleğine mugayir olduğundan Gavrî'yi İran sefe-
rinde ittifaka davet için Mısra iki sefir gönderdi. Kendi de or-
duyu hümayun ile Konya üzerine hareket etti.

«Halbuki öte taraftan Gavrî daha Sinan Paşanın Malatya
civarına vusulünü duyar duymaz asakiri külliye ile Mısırdan
hareket etmiş olduğundan sefirler kendine Suriyede mülâki
oldular ve iptida hapis ve muahharen kendinin tayin ettiği el-
çilerle beraber huzuru hümayuna tesyir olundular.

«Gelen cevapta ise Gavrî kendine hükümdaranı islâm ara-
sında bir merciiyet isnat ederek Sultan Selim ile Şah İsmailin
beynini ıslah için arzı tavassut etmiş ve şevket ve daratına nü-
mune olmak için elçilerini gayet muhteşem bir halde irsal eyle-
mişti. Padişah bu hareketi mağruraneden fevkalgaye münfeil
olmak cihetile kendi elçilerine olan hakareten dolayı ahzi in-
tikam için gelen sefirlerin sakalını tıraş ile kendini bir topal
eşeğe irkâp ederek mürsiline iade etmekle beraber Suriye üze-
rine hareket etmekle frikayn Merci-dabık denilen mahalde telâki
ettiler.»

Sultan Selimin maksadı Mısır almak... Harbe hiçbir meş-
ru sebep yok. Bugünün değil o günün hukuku düvelince bile
bir sebep görünmüyor. N. Kemalın yazılarını mahzi hakikat
olarak alsak bile bu muamelelerde bir dürüstlük göremeyiz.

Pek âlâ! beş dakika için Makiyavel dinine girelim. Mısır
seferinden devlete bir faide geldi mi? Mısır deyince zenginliği,
hazineleri temsil eder bir yer aklınıza gelir. Gene N. Kemalden:

«Padişahın lûtuft ve adaleti ve memurların bilâkis sakameti

tedbîr ve sui niyeti bir derecede idi ki Mısır seferi pek çok masraflara muhtaç olduğundan başka mülke sirayet eden fesadî ah-lâk ciheti ile...

«...Bu sırada ise padişahın fütuhâtı celilesinden lerzenaki ısırtıp olan Venedik cümhurunun sefirleri yetişerek gerek devleti aliyeye ve gerek Mısra olan cizyelerini arz etmişlerdir ki hazinenin ihtiyacı bununla bîlküllîye bertaraf olmuştur.»

Acaba Sultan Selim Mısır idaresi altına alabildi mi? Ne gezer! o koca ülkeyi ipka ettiği kölemenlere tefviz ederek geri döndü.

Namık Kemal merhumun tasarladığı islâm ittihadı bir kış-veri zaptedip bırakmakla meydana gelmez. Roma'nın tuttuğu yoldan gidilip bütün o yerleri bir «civil» nizam altına amak gerekti. Birinci Selim ise yalnız memleket aldı. Ömrü vefa etseydi... Buna cevap vermek kolaydır: vezirlerini o kadar çok ve sık idam ediyordu ki daha çok yaşasaydı yanında kimse kalmıyacaktır; ve, asker pek yorgundu. Bu muharebelerin de hiçbir işe yaramadığını ordu biliyordu. Böyle sergüzeştler ise aynı hızla nihayete kadar devam edemez.

Sultan Selim 40,000 kızılbaş idam etmekle şîiliğin kökünü kurutabildi mi? Bu cemaat hâlâ mevcuttur. Belki bu ayrılığı ortadan kaldırmak için başka tedbirler vardı. Lâkin onlardan hiçbirine tevessül edilmek siyaseti gösterilmedi.

Sultan Selim 1) Azamet müptelâsıdır; 2) Yırtıcıdır; 3) Siyasî değildir. Kusurları cünun derecesini bulmuştu.

Herkesten başka bir kıyafete girmek, ve, o zamanlar son Konya mevlevî çelebisinden fazla hüküm, kudret ve itibarı kalmıyan son ve heyulânî abbasî hailfesi üçüncü Mütevekkil'i İstanbula getirip Ayasofya camisinde halifelîği kendisine ferağ ettirmek dramatik oyunlardır. Napoléon bile, Notre-Dame de Paris kilisesinde, imparatorluk tacının papa tarafından kendi başına konmasını kabul etmemiş, ve, ortada duran tacı kendi elile yakalayıp başına geçirmişti.

Mütevekkil III de kim oluyor? Bir cerrar. Tarih, Birinci Selimin bütün yırtıcılığını affedebilirdi, şu şart ile ki siyaseti milletin ve vatanının lehinde büyük, devamlı, esaslı neticele-re varmış olsun.

İran seferinin gayesi şîiliğin ortadan kaldırılması imiş, de-

niliyor. Şöyle düşünüyorum: O zamana göre «küfür» herhalde şiiilikten beter addolunuyordu. Aşağıda okuyacağınız fıkra-
dan anlaşılacağına göre rumların ortadan kaldırılması o devir-
de muhal değilmiş; N. Kemalden:

«...hristiyanların bazı ahvalinden şüphelenerek ve ispan-
yolların Endülüsteeki islâma vukubulan taaddiyatı mel'unanele-
rinden dolayı da pek ziyade dağdar olduğundan hem mülkünün
asayişini temin etmek ve hem de garptaki dindaşlarının hafif
olsun bir intikamını almak için edyanı saire ashabının kâffesi-
ni islâm etmek tasavvuruna düşerek buna çare olmak üzere ki-
liselerin camiye tahvil olunmasını ve papazların tardı ile çocuk-
ların islâm mekteplerinde terbiye edilmesini ferman eyledi. Vü-
kelâ ise bu suret vücade geldiği halde haracın noksanından hâ-
sıl olacak muzayakayı düşündükleri cihetle bermutat tedbiri pa-
dişahiyi neticesiz bırakmak için verdikleri talimatı hafiyye üze-
rine rum patriği divanı hümayuna gelerek Fatihin ahdini yat
ve hernekadar elindeki ferman muhterik olmuş ise de iddia et-
tiği müsaadatın ita olunduğuna üç yeniçeriyi işhat etmekle
Sultan Selim iddiayı haklı bulduğundan başka tedbirinin tedri-
cen file ihracını daha münasip gördüğünden o defalık mukad-
deme suretinde yalnız birtakım kiliselerin camiye tahvili ile ik-
tifa edildi.»

Bu fıkra hiç doğruya benzemiyor; çünkü: Eğer Sultan Se-
lim gerçekten bu tasavvurda idi ise padişahın tasavvurlarını
neticesiz bırakmak isteyen vükelânın derhal — ve bermutat —
boyunları vurulurdu.

Harp ve cidal ilânı hususunda «scrupule» süz olan Sultan
Selim hiç kocamış üç yeniçerinin şahitliği ile böyle büyük bir
tasavvurdan geçer mi idi?

Eğer vak'a kısmen sahih ise padişahı bu emelden vazgeçi-
ren herhalde haraç mes'elesidir. Haraç almak için temsil politi-
kasını körletmek ise hasis bir tedbirdir.

Sultan Selim şiiileri tenkil edeceğine rumları temsil etsey-
di Kemal Beyin kendine isnat ettiği siyasette ilerlemiş olurdu.

Zan ve tahminime göre Sultan Selim her şeyden evvel ego-
isttir ve yırtıcıdır. Dini siyasetine alet etmişti. Bunun için de
«théatral» oyunlara girişmiş; N. Kemalden:

«....Atının dizginine sarılarak ahkâmı şeriate mugayir olan

bir emrini eğer infaz ettirirse hal'ine fetva vereceğini alenen beyan eden Zenbilli merhumu bu salâbeti dinperveranesi üzerine tahkir değil.....»

Ah o zenbilli....

Bir nümayiş daha; N. Kemalden:

«Bu fethi mübine mazhar olduğunun haftasında Mısra duhl ederek cuma namazını eda için alay ile Meliki Müeyyet camiine azimet etmiş ve hatip minberde Hadimül haremeyn eş şerifeyn unvanile kendi namını tezkir edince altından seccadesini ve başından destarını ref ile toprak üzerinde secdeye kapanarak girye rizanı şükrü iftikar olmuştur.»

Evet! bu tablo bir Wagner'i, bir Gounaud'yu, bir Verdi'yi mülhem edebilir, nitekim bir Namık Kemali de etmiştir; fakat tarihi ve müverrihi: hayır!

Celâl Nuri